

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Germanisztikai Nyelvtudomány Doktori Program

Kukorelli Eszter

A jövő időt kifejező kijelentő módú igeidők kontrasztív vizsgálata a német és magyar nyelvben koncepcionálisan beszélt nyelvi szövegek alapján

PhD-disszertáció tézisei

Budapest, 2012

1. A dolgozat tárgya és felépítése

Jelen dolgozat célja a német és a magyar jövő időt kifejező igeidők használatának vizsgálata kijelentő módban beszélt nyelvi illetve beszélt nyelvhez közeli szövegtípusok alapján. Az adott nyelvre jellemző sajátosságok leírása mellett a dolgozatban sor kerül a német és a magyar nyelv összevetésére a jövő időt jelölő igeidők használatában megállapítható tendenciákat illetően. A kutatás szinkrón jellegű, diakrón jellemzők bemutatására nem tér ki. A jövő időt jelölő igeidők vizsgálata egy koncepcionálisan beszélt nyelvi korpusz elemzése alapján történik.

A dolgozat hét fejezetből áll. Az **első** fejezet bevezető gondolatai után a **második** fejezet néhány elméleti kérdés tárgyalását tartalmazza. Bemutatásra kerülnek a német és a magyar igeidők, melyek a jövő idő kifejezésére használhatóak, a német és a magyar igeidőrendszer közti hasonlóságok és különbségek a jövő idő jelölését illetően, valamint a kontrasztív jellegű munkák a dolgozat szempontjából releváns eredményei. Ezen kívül a fejezet tartalmazza a koncepcionálisan beszélt nyelv fogalmának definícióját és jellemzőinek leírását.

A **harmadik** fejezet a magyar és a német jövő idő problematikájával foglalkozik, áttekintést nyújt a *werden* illetve *fog* + főnévi igeneves szerkezetekről szóló kutatásról.

A **negyedik** fejezet a korpusz ismertetéséről szól. Ebben az elemzett korpusz bemutatására, a korpuszgyűjtés folyamatának és a korpuszkiértékelés módjának leírására kerül sor.

A következő két fejezet alkotja a korpuszelemzést. Az **ötödik** fejezet tartalmazza a jövő idejű igeidők s használatának vizsgálatát a német és a magyar nyelvben. Első lépésként statisztikai adatokkal szemléltetem az igeidők előfordulásának gyakoriságát, majd az egyes igeidők elemzése következik statisztikai adatok és empirikus korpuszpéldák alapján.

A **hatodik** fejezet a jelen idő és az analitikus jövő idők használatát di Meola (2006) elmélete alapján értelmezi.

A **hetedik** fejezet az összefoglalást és a kitekintést tartalmazza.

2. Hasonlóságok és különbségek a német és a magyar nyelv között a jövő idő jelölését illetően

A jövő időbeliség kifejezését illetően a német és a magyar igeidőrendszer feltűnő hasonlóságokat mutat. Mindkét nyelv rendelkezik egy, a jövő idő jelölésére specializálódott igeidővel, melyet analitikusan képzünk a *werden* illetve a *fog* segédige ragozott alakjából és a főnévi igenévből. Ezen kívül mind a német, mind a magyar nyelvben vonatkozhat az egyszerű jelen idő is a jövőre. Felmerül a kérdés, hogy a jövőbeliség jelölésekor a nevezett két igeidő használatának ugyanazok-e a feltételei.

További hasonlóság a német és a magyar között, hogy mindkét nyelvben használható múlt idő (a németben a Perfekt, a magyarban a múlt idő) megfelelő szövegkörnyezetben a referenciaidőre vonatkoztatva jövő jelentéssel.

Különbség viszont, hogy a német kettő, a magyar viszont csak egy jövő idővel rendelkezik. A német és a magyar jövő idő képzését illetően a két nyelv között továbbá azt a különbséget lehet felfedezni, hogy a magyar létige, a *van* ige a jövő idejét az összes többi igével ellentétben szintetikus módon, a *lesz* igével képi. A kopula paradigmájában ugyanis két ige, a *van* és a *lesz* alakjai keverednek. A jövő időt a *lesz* igével képezzük, elmondható, hogy a *van* és a *lesz* temporális oppozícióban állnak egymással. Ezzel szemben a német *sein* ige, mely a paradigmában a magyar *van* ige megfelelője, a jövő idejét analitikusan, a *werden* segédigével képezi. Bár a magyar *lesz* igének a német paradigmában a *sein* ige felel meg, hasonlóságokat mutat a *werden* igével is. A két ige alapvetően abban egyezik, hogy mindkettő használható az eredeti főigei 'válik valamivé' jelentésben, vonatkozhat a jövő időre és kifejezhet episztemikus modalitást is. Ezen kívül párhuzamot mutat a *lesz* és a *werden* ige jövő jelentésének grammatikalizáció útján történő kialakulása is (v.ö. Szatzker 2007).

3. A vizsgált korpusz

A vizsgált korpusz Koch/Oesterreicher (1985) definíciója értelmében koncepcionálisan beszélt nyelvi, beszélt nyelvi szövegekből (interjúkból és kötetlen beszélgetésekből), blogbejegyzésekből és azokhoz tartozó fórumhozzászólásokból épül fel. A dolgozatban tehát beszélt nyelvi és internetes kommunikációs formák kerülnek elemzésre, melyek – eltérő megjelenési formájuk ellenére – a koncepcionális beszélt nyelvhez tartoznak. A beszélt nyelvi és a beszélt nyelvhez közel álló kommunikációs formákra Koch/Oesterreicher (1985) szerint

elsősorban a spontán fogalmazás, a szabad témakifejtés, az „involvement”, a kommunikáció résztvevőinek bizalmas viszonya és a dialógusok használata jellemző.

A beszélt nyelvi korpuszt általam diktafonra rögzített majd transzkribált társalgások, beszélgetések alkotják, már meglévő korpuszgyűjteményeket nem használtam fel. A felvételek között interjúk és kötetlen beszélgetések különíthetők el. A kötetlen beszélgetéseket családi vagy baráti találkozások alkalmával rögzítettem. Minden esetben spontán beszélgetésekről van szó, melyek során a beszélgetések résztvevői szabadon és kötetlenül társalogtak egymással. Az interjúk alatt én magam tettem fel kérdéseket és a beszélgetés témáját valamelyest irányítottam. Gyakran azonban az interjúk a baráti hangulatnak köszönhetően kötetlen beszélgetésekké váltak. A felvételek elkészítéséhez a résztvevők beleegyezésüket adták, a felvételek pontos kezdetéről és végéről illetve a vizsgálati témáról azonban nem tudtak annak érdekében, hogy a beszélgetés spontán jellege ne sérüljön és a beszélők ne érezzék feszélyezve magukat.

Az internetes kommunikációs formák közül blogokat és azokhoz tartozó kommentárokat választottam korpuszul. A vizsgálatba kizárólag privát naplókat vontam be, melyekben a szerzők napról napra saját élményeikről, tapasztalataikról, gondolataikról számolnak be. Minden blog esetében tehát személyes témák megosztásáról van szó. Ezen kívül fontos szerepet játszik a vizsgált blogokban a szabad témaválasztás és a spontán írásmód is. A blogokban ugyanis nem előre megfogalmazott, megszerkesztett szövegeket találunk, hanem a szerzők spontánul, szabadon írnak, amire gyakran ők maguk is felhívják a figyelmet.

A kommentárok ismerős vagy ismeretlen olvasók spontán reakciói a blogbejegyzésekre, melyek kisebb terjedelműek, mint maguk a bejegyzések, gyakran csak egy-egy mondatból állnak. A kommentárokra általában a szerzők maguk is válaszolnak, így a többszöri reakció eredményeként egyfajta dialógus jön létre.

Az egyéni stílusból adódó nyelvhasználati sajátosságok meghatározó szerepének elkerülése érdekében mindkét nyelvben több szerző blogjának részletei kerültek a korpuszba. A korpusz összeállításakor és annak kiértékelésekor a beszélők és blogszerzők dialektusát, társadalmi háttérét, korát és nemét nem vettem figyelembe.

A beszélt nyelvi és beszélt nyelvhez közeli korpusz választását az indokolja, hogy az igeidővizsgálatokban a koncepcionálisan beszélt nyelv eddig viszonylag kevés figyelmet kapott. Bár a beszélt nyelv és az internetes kommunikáció nyelvezetének vizsgálata iránt az elmúlt években jelentősen megnőtt az érdeklődés, ez az igeidőkre csak korlátozott mértékben

terjedt ki. Az igeidőleírások általában egy-egy konstruált mondat elemzésére hivatkoznak vagy az írott nyelv jellemzőiből indulnak ki (v.ö. Leiss 1992, Matzel/Ulvestad 1982, Thieroff 1992, Vater 1994). A beszélt nyelvben az igeidőhasználatot mindeddig ritkán vizsgálták (v.ö. Brons-Albert 1982 és Hennig 2000). Azt gondolom, hogy élő nyelvi anyag, főként a választott kommunikációs formák tanulmányozása által új ismereteket szerezhethetünk az igeidők használatáról. A korpuszválasztást indokolja továbbá, hogy az elemzett kommunikációs formák feltehetőleg az aktuális nyelvhasználatot tükrözik.

4. A korpuszelemzés módszere

Jelen dolgozat központi kérdése a jelen idő és az analitikus jövő idők viszonyának elemzése. Vizsgálom, hogy az igeidők használatát milyen tényezők motiválják, befolyásolják, vagy éppen korlátozzák. A jelen idő és az analitikus konstrukciók párhuzamos használatának elemzése mellett különös figyelmet szentelek a *werden* illetve *fog* + főnévi igeneves szerkezetek funkciója és jelentése összevetésének is. Fontos kiemelni, hogy a munkában kizárólag a *werden* illetve *fog* + főnévi igenév temporális jelentését vizsgálom, melyben a jövő időre vonatkozik. Az egyéb jelentésekre, többek között a *werden* + Infinitiv jelen vonatkozású modális használatára nem térek ki.

A jelen idő és az analitikus jövő idejű szerkezetek konkurens viszonyát négy szempontból írom le. Elsőként vizsgálom az aspektus szerepét. A németben és a magyarban is találunk ugyanis olyan elméleteket (v.ö. Leiss 1992 és Ruzsiczky 1955), melyek abból indulnak ki, hogy a perfektív igék jelen ideje alapvetően jövő jelentésű, így a *werden* illetve a *fog* + főnévi igeneves szerkezetek használata csak az imperfektív igék esetében szükséges. Az elemzés elméleti keretét Kiefer (2006) aspektusdefiníciója adja, mely szerint az aspektus egy mondatsemantikai kategória és a legtöbb nyelvben kompozicionálisan jelenik meg.

A továbbiakban foglalkozom az időhatározók jelentőségével. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy egy időhatározó előfordulása a mondatban hatással van-e a jövő idejű igeidők használatára. Egyrészt átfogó képet nyújtok az időhatározók és az igeidők korrelációjáról, másrészt célzottan vizsgálom különböző időhatározófajták előfordulását. Sajátos jellemzői miatt különös figyelmet szentelek a magyar *majd* határozószónak. Végül összefüggést keresek a mondat aspektusa és az időhatározók előfordulása között.

Tárgyalom a kérdést, hogy a jelen idő és az analitikus jövő idők között a jövő idő jelölésekor szinonímia vagy jelentéskülönbség áll fenn. A jövő idejű igeidők kontrasztív

vizsgálatának egyik fontos aspektusa, hogy a *werden* illetve *fog* + főnévi igeneves szerkezetek jelentése és funkciója között hasonlóságok vagy különbségek figyelhetők-e meg.

További szabályszerűségek megállapítása céljából rámutatok olyan szövegkörnyezetekre, melyekben az egyik igeidő használata korlátozott, ami egyúttal a másik igeidő előnyben részesítését jelenti. Elemzem a jövő idejű igeidők használatát mellékmondatokban, a német passzív mondatokban, temporális oppozíciót tartalmazó mondatokban és lexikalizált kifejezésekben.

A *lesz* igt jelen dolgozat jövő időnek tekinti, szintetikus képzési módja miatt viszont az analitikus *fog* + főnévi igeneves szerkezettől külön kategóriaként kerül bemutatásra. A *lesz* ige magyar nyelvben betöltött szerepével és használatának jellemzőivel egy önálló egység foglalkozik. A *lesz* ige a magyarban a *fog* + főnévi igeneves szerkezettel, kontrasztív szempontból pedig a német *sein* és *werden* igékkel kerül összevetésre.

A német Futur II és a Perfekt valamint a magyar múlt idő jövőre vonatkozó használata a dolgozatban kisebb jelentőséggel bír. Ennek oka, hogy az említett igeidőknek rendkívül alacsony az előfordulása a korpuszban, így használatukról kevés megállapítás tehető.

Kiemelt szerepet kap a dolgozatban a jelen idő és az analitikus jövő idők használatának értelmezése di Meola (2006) elmélete alapján. Di Meola (2006) abból indul ki, hogy a jelen idő és az analitikus jövő idő két különböző kognitív koncepció kifejezőeszköze. A jelen idő a „közelség”, a jövő idő pedig a „távolság” perspektívájából szemlélteti a jövő idejű eseményt. A „közelség” és a „távolság” többdimenzionális koncepciók, melyek a temporális, aspektuális, modális, informacionális és kommunikációs-szituációs szinten érvényesülnek. A korpusz elemzése di Meola (2006) modellje értelmében jelen dolgozatban többszörösen indokolt. Fontos előnye a modellnek, hogy öt vizsgálati szintet különít el, vagyis az igeidők használatát több szempontból értékeli. A kommunikációs-szituációs szint révén pedig a modell közvetlenül vonatkoztatható a korpusz koncepcionálisan beszélt nyelvi jellegére. Ezen kívül a modell lehetőséget nyújt arra, hogy az igeidők használatát összefüggő szövegekben értelmezzük. Végül fontos a modell általános érvényűségét kiemelni. Di Meola (2006) a jelen és jövő idő használatát a „közelség” és „távolság” perspektívája alapján a német nyelvben illusztrálja, kézenfekvő viszont a gondolat, hogy a modell minden olyan nyelvben alkalmazható, melyben a jelen és a jövő idő egyaránt szolgál a jövő időbeliség kifejezésére. Ezért érdekes lehet a német és a magyar nyelv ilyen szempontú összevetése.

5. A vizsgálat eredményei

5.1. Statisztikai eredmények

A következő táblázatok bemutatják a jövő időt kifejező igeidők előfordulásának gyakoriságát:

Präsens		<i>werden</i> + főnévi igenév		<i>werden</i> + befejezett főnévi igenév		Perfekt		Σ	
688	64,2%	372	34,7%	2	0,2%	10	0,9%	1072	100%

1. táblázat: A jövő időt jelölő igeidők előfordulásának gyakorisága a németben

jelen idő		<i>fog</i> + főnévi igenév		<i>lesz</i>		múlt idő		Σ	
705	59,25%	195	16,4%	287	24,1%	3	0,25%	1190	100%

2. táblázat: A jövő időt jelölő igeidők előfordulásának gyakorisága a magyarban

A statisztikai eredmények szerint a jövő idejű igeidők előfordulásának gyakorisága hasonlóságokat mutat a német és a magyar nyelvben. Mindkét nyelvben 64,2 valamint 59,25 százalékkal a jelen idő a leggyakrabban használt igeidő, az analitikus jövő idők előfordulásának százalékos értéke lényegesen kisebb (34,7% valamint 16,4%). A német Futur II és Perfekt valamint a magyar múlt idő 0,2 és 0,9 valamint 0,25 százalékkal rendkívül ritkán használt igeidőknek bizonyultak. Összehasonlítva azonban a *werden* + főnévi igenév és a *fog* + főnévi igenév arányait megállapítható, hogy az analitikus jövő idő a németben gyakrabban használatos, mint a magyarban.

A magyar nyelvvel kapcsolatban megjegyezendő továbbá, hogy a *lesz* ige 287 példával fordul elő, míg a *fog* + főnévi igeneves szerkezetre csak 195 példát találunk. Tehát a *lesz* ige gyakoribb, mint a *fog*-os szerkezet, így úgy tűnik, hogy fontosabb szerephez jut a jövő idő kifejezésében. A *lesz* ige magas példaszáma abból adódik, hogy a létige jövő idejét 88 százalékban, vagyis túlnyomórészt a *lesz* ige, nem pedig a jelen idejű alak jelöli. A *van* ige jelen- és jövő ideje és az összes többi ige jelen- és jövő ideje százalékos értékei tehát jelentős különbségeket mutatnak, ahogy ezt a 3.-as táblázat szemlélteti:

van						többi ige					
jelen idő (van)		jövő idő (lesz)		Σ		jelen idő		jövő idő (fog + főnévi igenév)		Σ	
38	11,7%	287	88,3%	325	100%	667	77,4%	195	22,6%	862	100%

3. táblázat: A *van* és a *lesz* valamint a többi ige jelen ideje és a *fog* + főnévi igenév előfordulásának viszonya

5.2. A jelen idő és az analitikus jövő idők viszonya

Az aspektus szerepe

Összességében elmondható, hogy a magyarban és a németben hasonló tendenciák figyelhetők meg az aspektus szerepéről az igeidők használatában. A jelen idő előfordulása alapvetően mindkét nyelvben a mondat perfektivitásával áll összefüggésben: A jelen idő többnyire (70 illetve 76 százalékban) perfektív mondatokban fordul elő. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a *werden* illetve *fog* + főnévi igeneves szerkezetek elsősorban nem-perfektív mondatokban szolgálnak a jövő idő kifejezésére. Bár *werden* illetve *fog* + főnévi igenevet egyértelműen gyakrabban találunk nem-perfektív mondatokban, mint jelen időt, az analitikus konstrukciók jelentős része (51 és 46 százaléka) perfektív mondatban áll.

Időhatározók a mondatban

Az időhatározók előfordulásának gyakorisága jelen idejű mondatokban hasonlóságokat mutat a németben és a magyarban: A jelen idejű igék 43 százaléka, vagyis csak kevesebb, mint fele mellett található időhatározó. Az analitikus jövő időt illetően azonban különbségek mutatkoznak a két nyelv között: Időhatározók ritkábban fordulnak elő a *fog* + főnévi igenévvel azonos mondatban (25,5%), mint a *werden* + főnévi igenévvel (37,6%). A kontextustól függetlenül jövő értelmű időhatározók többsége jelen idővel áll.

A jelen idő viszonylag gyakori a *ma*, *most* típusú határozók mellett, ezért nem állíthatjuk, hogy a *fog*-os szerkezet egyértelműbben fejezi ki a jövő időt a vizsgált határozótípus kontextusában. Mindkét nyelvben megfigyelhető, hogy a dátumot megadó időhatározók főként jelen idejű mondatokban szerepelnek, vagyis az előre programozott vagy menetrendszerű események jövő idejét alapvetően a jelen idő fejezi ki.

Várakozásainkkal ellentétben nincs egyértelmű összefüggés a mondat nem-perfektív jellege és az időhatározók előfordulása között. A jelen idejű perfektív mondatok kb. fele tartalmaz időhatározót, míg a nem-perfektív mondatok számottevő részében nem áll időhatározó. Ezekben az esetekben azonban meg kell vizsgálni a tágabb kontextusban előforduló időhatározók szerepét és egyéb szövegkörnyezeti tényezőket is.

A magyarban a *majd* határozószó kontextustól függetlenül jövő időre vonatkozik. Elsődleges funkciója a határozatlan jövő idő jelölése. Ezen kívül kifejezheti azt is, hogy az

adott esemény – esetleg a beszélő vonakodása miatt – a beszédidőhöz képest a távolabbi jövőben következik be. Ezért jelentésbeli különbségek fedezhetők fel a jelen idejű *majd*-ot tartalmazó és a jelen idejű, de *majd* nélküli illetve a *fog*-os jövő idejű mondatok között. A *majd* határozószó az esetek túlnyomó többségében a jelen idővel áll, használata a *fog*-os jövő idővel illetve a *lesz* igével nem jellemző.

Jelentéskülönbség vagy szinonímia?

A korpuszvizsgálat alapján elmondható, hogy az analitikus szerkezetek a jövő jelentésen kívül egyéb jelentésárnyalatokkal rendelkeznek, így a jövő idejű jelen idővel nem helyettesíthetők minden esetben.

A *werden* + főnévi igenév a németben szándékkinyilvánítások és feltételezések kifejezésére is használható. Előbbi esetben bizonyosságot, utóbbiban valószínűséget fejez ki. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a *werden* + főnévi igenév különféle jelentésárnyalatai a mondat alanyával állnak összefüggésben. Egyes vagy többes szám első személyű mondatok tipikusan szándékkinyilvánításként értelmezhetőek, míg a második vagy harmadik személyben álló mondatok modális árnyalatúak és feltételezést fejeznek ki. Érdekes, hogy a feltételezést kifejező mondatokban a *werden* + főnévi igenév mellett gyakran fordul elő módosítószó. Megállapítható azonban, hogy a *werden* + főnévi igenevet tartalmazó mondatok valószínűség tartalma a módosítószó elhagyásával nem veszik el.

A magyarban a *fog* + főnévi igenév alapvetően nyomatékosító szerepet tölt be. A nyomatékosító jelentés elsősorban szándékkinyilvánításokban egyes vagy többes szám első személyben és tagadásokban jelenik meg. A magyar analitikus jövő időnek – ellentétben a némettel – modális tartalma nincs, érdekes azonban, hogy a *werden* + főnévi igenév által jelölt modális jelentés a magyarban kifejezhető a *majd* határozószóval.

Korlátozások az igeidőhasználatban

A korpuszelemzés alapján bizonyos korlátozások figyelhetők meg a jövő idejű igeidők használatában. Általánosságban elmondható, hogy a jelen idő a németben és a magyarban is gyakrabban fordul elő mellékmondatokban, mint a *werden* illetve *fog* + főnévi igenév. Az időhatározói mellékmondatokban és a feltételes mondatokban úgy tűnik, hogy a jelen idő

használata kötelező, ezekben a mellékmondat típusokban egyáltalán nem fordulnak elő az analitikus konstrukciók. Ezen kívül a jelen idő kizárólagos használata figyelhető meg a németben a célhatározói mellékmondatokban is.

A német passzív mondatokban a többszörösen összetett analitikus jövő idő használata a nyelvi ökonómiának megfelelően egyáltalán nem jellemző. Azokban a mondatokban viszont, melyekben egy ún. temporális oppozíció áll fenn, vagyis ugyanazon ige múlt és/vagy jelen időben az ige jövő idejéhez van viszonyítva, az analitikus konstrukciók használata kötelező. A németben a *werden* + főnévi igenév fordul elő lexikalizált kifejezésekben, a megfelelő magyar kifejezésekben viszont a jelen idő áll a *majd* időhatározóval.

5.3. *Lesz*

A *lesz* ige több jelentésben fordul elő a magyar nyelvben. Egyrészt használatos az eredeti 'válk valamivé' jelentésében, másrészt a *van* ige jövő idejére vonatkozik. Ezen kívül rendelkezik modális jelentéssel is, melyben jelenre vonatkozó valószínűséget fejez ki. A korpuszelemzés bebizonyította, hogy a *lesz* ige az esetek túlnyomó többségében a jövő időt jelöli, az egyéb jelentésekre csak csekély számú példa található. A *lesz* ige gyakrabban használatos, mint a jelen idejű *van* ige jövő vonatkozásban és mint az analitikus *fog* + főnévi igenév. Megállapíthatjuk továbbá, hogy előfordulásának gyakorisága nagyobb, mint a német *sein* ige jövő ideje.

A *lesz* ige használata jelentősen eltér a *fog* + főnévi igenév használatától. A leglényegesebb különbség abban mutatkozik meg, hogy a *lesz* a *fog* + főnévi igenévvel ellentétben nem nyomatékosító jelentéssel bír, sokkal inkább valószínűséget, feltételezést fejez ki, mint a *werden* + főnévi igenév a németben. További sajátossága a *lesz* ige-nek, hogy állhat mellékmondatokban, akár időhatározói- vagy feltételes mondatokban is, melyekben az analitikus konstrukció jellemzően nem fordul elő. Eltérés mutatkozik az időhatározók előfordulását illetően is. Ezek többnyire olyan mondatokban állnak, melyekben a *lesz* ige és nem a jelen idejű *van* fejezi ki a jövő időt. Végezetül megjegyezendő, hogy a *lesz* bizonyos kifejezésekben lexikalizálódott.

A *lesz* ige és a *fog* + főnévi igeneves szerkezet használata tehát alig mutat megegyezéseket. Ezzel szemben párhuzam figyelhető meg a magyar *lesz* és a német *werden* ige-k között. Mindkét ige használható az eredeti 'válk valamivé' jelentésben, ezen kívül

vonakozhat jövő időre és jelölhet episztemikus modalitást is. Ezen kívül hasonlóságokat mutat a két ige jövő jelentésének grammatikalizáció útján történő kialakulása is.

5.4. Futur II, Perfekt és a magyar múlt idő

Összességében elmondható, hogy az említett igeidők előfordulásának gyakorisága a korpuszban elenyésző. Ezek az igeidők befejezett jövőt jelölnek, vagyis olyan jövőbeli eseményekre vonatkoznak, melyek egy jövőbeli referenciaidőhöz viszonyítva már a múlthoz tartoznak. A befejezett jövő jelentésben a Futur II és a Perfekt használata hasonlóságokat mutat a Futur I és Präsens viszonyához. A Futur II ugyanúgy, mint a Futur I modális jelentésárnyalata miatt elsősorban feltételezésekben áll. Mellékmondatokban viszont kizárólag a Perfekt fordul elő.

5.5. A jelen idő és az analitikus jövő idők használata di Meola (2006) modellje alapján

Di Meola 2006-os modellje egy általános keretet biztosít a jelen idő és az analitikus jövő idők között fennálló viszony értelmezésére a jövő időbeliség jelölésére vonatkozóan. A jelen idő és a *werden* + főnévi igenév illetve *fog* + főnévi igenév használatára a legtöbb esetben magyarázatot ad az elmélet, miszerint a jelen idő használatával a beszélő a jelenhez való „közelség” perspektívájából szemléli az eseményeket, míg az analitikus jövő idő azt fejezi ki, hogy a beszélő a jelölt eseményt a „távolság” nézőpontjából érzékeli. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az objektív faktorok mellett a beszélő nézőpontját és ezáltal az igeidők használatát szubjektív tényezők is meghatározhatják. Ezen kívül figyelembe kell venni bizonyos nyelvspecifikus sajátosságokat. A németben például a *werden* + főnévi igenév használata sok esetben a „távolság” perspektívájának jellemzőivel magyarázható a modális szinten. A magyarban pedig külön kell vizsgálni azokat az eseteket, amikor a jelen idő a *majd* határozószóval áll. Ilyenkor ugyanis a jelen idő használata ellenére a *majd* határozószóval a távolság perspektívája érvényesül. A *fog* + főnévi igenév használata pedig gyakran a szubjektív hozzáállás hangsúlyozásával magyarázható a modális szinten.

6. Következtetések

A korpuszelemzés alapján kijelenthető, hogy a németben és a magyarban a jövő idő kifejezésére a jelen idő a leggyakrabban használt igeidő. Az analitikus jövő idők a jelen időhöz képest jóval ritkábban fordulnak elő. Meg kell azonban jegyezni, hogy a *werden* + főnévi igenév előfordulásának gyakorisága nagyobb, mint a *fog* + főnévi igenév. Ez a statisztikai különbség valószínűleg abból adódik, hogy a magyar *van* ige a jövő idejét szintetikus módon, a *lesz* igével képezi. Másrészt lényeges a magyarban a jövő idő jelölésében a *majd* határozószó szerepe, mely többnyire a jelen idővel áll.

Az analitikus jövő időkkel kapcsolatban megállapítható, hogy mind a *werden* + főnévi igenév, mind a *fog* + főnévi igenév a jövő jelentésen túl egyéb jelentéstartalommal is rendelkezik. Különbség a két nyelv konstrukciója között, hogy a *werden* + főnévi igenév modális tartalommal bír és elsősorban feltételezések kifejezésére használatos, míg a *fog* + főnévi igenév nyomatékosító szerepet tölt be, mely főként a szándékkinyilvánításokban és a tagadó mondatokban érvényesül. Érdekes megfigyelés, hogy a *lesz* ige és a *fog* + főnévi igeneves szerkezet használata között jelentős különbségek vannak. Hasonlóságok mutatkoznak viszont a *lesz* és a *werden* igék között.

A jelen idő és az analitikus jövő idők viszonyáról megállapítható, hogy a két igeidő használata bizonyos szabályszerűségeket mutat ugyan, de semmiképpen sem írható le általános érvényű szabályokkal. Teljes szabadon választhatóság a két igeidő között nem áll fenn, azt viszont feltételezhetjük, hogy megfelelő kontextusban a beszélő tetszés szerint választhat köztük.

Felmerül a kérdés, hogy a jövő jelentésű igeidők használatában megállapított tendenciák összefüggésben állnak-e a vizsgált korpusz beszélt nyelvhez közel álló felépítésével. Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ tudjunk adni, további korpuszalapú empirikus vizsgálatokra van szükség. A koncepcionálisan beszélt nyelv sokfélesége miatt elemezni kellene több kommunikációs formát, hogy teljesebb képet kaphassunk az igeidők használatáról ebben a nyelvi közegben. Ezen kívül az igeidőhasználat jellemzőiről a koncepcionálisan beszélt nyelvben akkor vonhatnánk le igazán következtetéseket, ha a jelen dolgozat eredményeit összehasonlíthatnánk koncepcionálisan írott nyelvben történt vizsgálatok eredményeivel.

Felhasznált irodalom

- Brons-Albert, Ruth (1982): *Die Bezeichnung von Zukünftigem in der gesprochenen deutschen Standardsprache*. Tübingen: Narr (= Studien zur deutschen Grammatik; 17).
- Di Meola, Claudio (2006): Präsens versus Futur I: Nähe und Distanz bei der Versprachlichung zukünftigen Geschehens. In: *Muttersprache* 2, 122-141.
- Hennig, Mathilde (2000): *Tempus und Temporalität in geschriebenen und gesprochenen Texten*. Tübingen: Niemeyer (= Linguistische Arbeiten; 421).
- Kiefer, Ferenc (2006): Aspektus és akcióminőség különös tekintettel a magyar nyelvre. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Koch, Peter / Oesterreicher, Wulf (1985): Sprache der Nähe – Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. In: *Romanistisches Jahrbuch* 36, 15-43.
- Leiss, Elizabeth (1992): Die Verbalkategorien im Deutschen: ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung. Berlin / New York: de Gruyter (= Studia linguistica Germanica; 31).
- Matzel, Klaus / Ulvestad, Bjarne (1982): Futur I und futurisches Präsens. In: *Sprachwissenschaft* 7, 282-328.
- Ruzsiczky, Éva (1955): A fog igével körülírt jövő idő kérdéséhez. In: *Magyar Nyelv* 51/2, 233-239.
- Szatzker, Szilvia (2007): Grammatikalizációs elméletek. A német *werden* és a magyar *lesz* ige korpusz alapú szemantikai vizsgálata. In: Gecső Tamás / Sárdi, Csilla: *Nyelvelmélet – Nyelvhasználat*. Budapest: Tinta Könyvkiadó (= Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához; 74), 304-14.
- Thieroff, Rolf (1992): *Das finite Verb im Deutschen. Tempus – Modus – Distanz*. Tübingen: Narr (= Studien zur deutschen Grammatik; 40).
- Vater, Heinz (1994): *Einführung in die Zeit-Linguistik*. Hürth: Gabel (= Kölner linguistische Arbeiten in Germanistik; 25).